

מרכיבים של סילבוס לקורס

מידע בסיסי			
סמסטר, שנה תשע"ט 2019			
נקודות זכות 3	מספר הקורס	שם הקורס: מקום, סיפור, סוכן: פרקטיקות של מחקר היסטורי לקראת תכנון ושימור	
יום ושעה	מיקום הקורס		
שעות קבלה	טלפון 0544251233 0547247779	אימייל oryan.shachar@gmail.com irit.carmon@gmail.com	שם המרצה: אורין שחר עירית כרמון פופר
		שימור המורשת הבנויה	נתיב:
		סטודיו אינטגרטיבי: הנדסה, פרט, חומר – אדר' עמית נמליך	קורס סל

תאור הקורס

סיכום תמציתי של הקורס

אל תדאגו.
הכל שמור בארכיונים, במקורות אבק.
בעליות, במרתפי הסליק הנסתרים.
כשיהיה מתר, לפי החק,
לאחר שכל האשמים ימותו,
יבואו החפים מפשע
לפתח את האוצרות הנדירים.
יהיה שמח! האמינו לי.

חיים גורי, 2004, 235.

בספרו העיר בהיסטוריה מתאר לואיס ממפורד את מקומה של העיר העכשווית כפסגתו של תל רב שכבתי הצובר, בין השאר, את רבדיו של הרצון האנושי הבסיסי לחיים חברתיים משותפים: "עלינו להלך בשביל המוליך אחורה, מהעיר הידועה לנו במלוא פעולתה ובמלוא משמעותה הבנויה אל המרכיבים המקוריים, זאת מבלי להתחשב בהבדלי הזמן, המרחב והתרבות של מרכיבים אלה, מהתילים הראשונים אשר נחפרו. לפני העיר היתה קבוצת בתים, כפר ומקדש; לפני הכפר היו מחנה, לפני מטמון, מערה, גלעד; ולפני כל אלה היתה נטייתו של האדם לחיי חברה". (ממפורד, 1991 [1968], 2)

דבריו של ממפורד הנובעים מנקודת מבט סוציולוגית שופכים אור על הקשר בין המרחב העירוני העכשווי למגוון ההיסטוריות הגלומות בו, ורומזים לסוגיות מהותיות בתחום השימור כיום; שאלות כמו: ריבוי נרטיבים כמאפיין של העידן הפוסט מודרני אל מול מסגרת של תקנות וחוקים בה פועלת דיסציפלינת

מרכיבים של סילבוס לקורס

השימור; הזיקה בין הרבדים השונים, ולעיתים המנוגדים, של המרחב העירוני; היחסים בין מגוון הקהילות השותפות במרחב כמו גם האיזון בין שימור לפיתוח, עולות לדיון ומוגדרות מחדש כאבני ייסוד במחשבת השימור העכשווית ובעשייה הנובעת ממנה.

תחום השימור כתחום מתהווה נתון כל העת במשא ומתן ביחס להגדרותיו, גבולותיו והסוכנים שמפעילים אותו. תנועת מטוטלת נעה בין ממסדיות וחוקי משחק קשיחים לבין פעולות ספונטניות, אינטואיטיביות ואפילו חתרניות, המייצרות מגוון פרשנויות למרחב ההיסטורי. פעולות אלו מבוצעות לצד פעולתם של הגופים הרשמיים, בידי סוכנים מחוץ לתחום כגון פעילים חברתיים ופוליטיים, אמנים, אנשי חקלאות, תרבות, דת ועוד, המרחיבים את ארגז הכלים המקצועי המקובל ואת מעגלי השפעתו.

הקורס המוצע מבקש להתבונן בשיח השימור כפי שהוא בא לידי ביטוי במרחב העירוני, הכפרי והנופי המקומי - כולם חולקים מאפיינים מרחביים של מצבי חיכוך, קונפליקט או מפנה גיאופוליטי, חילופי אוכלוסין ומפגשי קהילות. במרחבים אלו, של ריבוי זיכרונות, מיתוסים ונרטיבים נתקלים כלי התכנון והשימור בסוגיות בלתי פתורות ובקיבעון של פעולה. הקורס מציע לבחון מופעים אלטרנטיביים של תכנון ושימור העשויים לשמש כמקור השראה או כמושא לדיון וביקורת ולהרחיב את ארגז הכלים התרבותי של הסטודנט המתכנן בבואו להתמודד עם אתרים מסוג זה.

נושאים עיקריים:

הקורס בנוי מ-3 היבטים: תיאוריה, מעשה וחקר מקרים.

בהיבט התיאורטי נפרוש את השיח העכשווי על הכלים והמתודות שמפעיל מחקר מקדים לפעולות של תכנון ושימור. נכיר את הסוכנים השונים הפועלים בזירת השימור הבינלאומי ונבין את מעמדו של השימור בעידן הנוכחי, על מושגי היסוד והסוגיות המרכזיות שנבחנות מחדש. בנוסף, נבחן את השפעתם על הדין הפרטיקולרי מקומי.

בהיבט המעשי נכיר את הפרקטיקות והגישות המחקריות השונות הקודמות למעשה האדריכלי ומגדירות אותו. נתנסה במיומנויות המרכזיות הנדרשות בשדה המחקר והתיעוד: איסוף חומרי רקע, ראיונות, עבודה ארכיונית, קריאת מסמכים כתובים ודימויים גרפיים. במסגרת חטיבה זו נתרגל ניסוח של שאלות מחקר, בניית תיק תיעוד וארגון חומרי המחקר.

חלקו השלישי של הקורס יוקדש ל**מקרי בוחן פרטיקולרים** בהם מתקיימת פעולת השימור בשטח האפור שבין מקצועיות ופוליטיות ובין ממסדיות וחתרנות. במקרי הבוחן נבחנים סוכנים הפועלים - באופן מודע ישיר או עקיף - בתוך המוסדות ומאתגרים את מסגרתם. ננסה להבין כיצד מבנים סוכנים אלה את המרחב הישראלי, תוך שימוש באסטרטגיות המכוננות את חוסר העקביות של סדר היום בתחום השימור.

מטרת הקורס:

הקורס המוצע מורכב מנושאים תיאורטיים ומציע בנוסף מיומנויות מעשיות בתחום המחקר והתיעוד. מטרתו היא להפוך את התהליך המחקרי מנוע לפעולה יצירתית ולתת בידי הסטודנטים כלים להרחבת

מרכיבים של סילבוס לקורס

פעולת השימור והתכנון (בהשראת האג'נדות השונות), תוך נקיטת עמדה אישית מושכלת ומתאמת לשיח העכשווי.

מבנה הקורס:

חטיבה I – תיאוריה

חטיבה הפורשת רקע תיאורטי - מושגים מרכזיים בשיח השימור בזירה העולמית והמקומית.

שיעור 1 - מבוא. מהו מחקר מקדים לפעולת תכנון ושימור? מה בין מחקר היסטורי למחקר היסטוריוגרפי? ובין מודרניזם לפוסט מודרניזם? המונחים ייבחנו בהשפעתם על גיבוש תפיסה, תכנון ושימור של מרחב מעורב, מרובד בעל ריבוי נרטיבים.

שיעור 2 - תיאור מצב. השיח העכשווי והמקומי בשימור מורשת והתמודדות עם מצבי ביניים שנמצאים בין הרס, לפיתוח לשימוש מחדש. הרחבת ארגז הכלים השימורי על סוכניו הממסדיים לטובת סוכנים הפועלים בדרכים עצמאיות המערבות קהילות ופרטים שונים.

חטיבה II – פרקטיקה

חטיבה זו עוסקת בלמידת הכלים הנדרשים להכנת רקע מחקרי לתכנון ושימור בפועל. במסגרת זו נפרט ונתרגל את הפרקטיקות של חיפוש המידע ואיסוף הנתונים בשטח וניתוחם.

שיעור 3 - ספריה. פרקטיקות של חיפוש מידע אקדמי ומחקרי והתמצאות ביבליוגרפית, ביניהן: ספרות מקצועית, עבודות מחקר, חומר ראשוני ושניוני, ספריה ממשית ואתרים וירטואליים.

שיעור 4 - ארכיון ציבורי. פרקטיקות של מחקר בארכיונים ממסדיים ביניהם: גנזך המדינה, הארכיון הציוני המרכזי, ארכיון קק"ל, ארכיון צה"ל ועוד. דיון במוסד הארכיוני הלאומי כמיכל של הבניית זכרון קולקטיבי.

שיעור 5 - ארכיון פרטי. דיון בארכיונים ואוספים של אינדיבידואלים, חשיפתם ופרסומם כאקט דמוקרטי/פלורליסטי שמציף נרטיבים מודחקים.

שיעור 6 - מצלמה. דיון במופעים צילומיים ובפרקטיקות של התבוננות ופענוח סצינות מצולמות היסטוריות, ששופכות אור על המידע המחקרי.

שיעור 7 - ראיון. דיון בפרקטיקות ומתודות העומדות בבסיס מערכת היחסים שבין מראיין למראיין. ניתוח ופיענוח חומרים מילוליים ושימושם תחת אסטרטגיה של היסטוריה אוראלית.

שיעור 8 - תיק תיעוד. בניית תיק תיעוד ו/או עריכת תיק תיעוד מקדים וניסוח הצהרת משמעות המבוססת על זיהוי ערכי המקום.

חטיבה III - חקר מקרים

במסגרת החטיבה המסכמת נדון במקרי בוחן היסטוריים תחת אסטרטגיה של למידה מבוססת בעיות

מרכיבים של סילבוס לקורס

<p>(Problem Based Learning, PBL), בה הדמיה מחקרית של אתר ספציפי, מובילה לשקילת האפשרויות השונות הניצבות בסוגיה של כל סטודנט במטרה להגיע להכרעה.</p> <p>שיעור 9 - שימור ניסיוני ושימור מוטה-קהילה. היכרות עם שיח אינטרדיסציפלינרי מתהווה תחת הכותרת שימור ניסיוני (Experimental Preservation), בו משתפים פעולה סוכנים שונים העוסקים במורשת ובאסתטיקה תוך כדי בחינת גבולות השיח השימורי ודיון מחדש במושגים שמכוננים אותו כגון: תרבות, היסטוריה, זיכרון, קונפליקט, ייצור ורזולוציה.</p> <p>שיעור 10 - החקלאי כסוכן. דיון במקרי בוחן של ייסוד כפרי עבודה לעולי תימן: על הרווח הדק שבין מודרניזציה ופיתוח לנוסטלגיה וגעגוע, ובין שימוש מחדש לניכוס בתוך הקשר של בניין אומה, התיישבות ופוסט קולוניאליזם.</p> <p>שיעור 11 - האמן כסוכן. דיון במקרי בוחן של ייסוד כפרי ורובעי אמנים: על אמן האוונגרד וארגז הכלים הייחודי שלו, העושה שימוש באמנות כפעולה השתתפותית מותאמת מקום לטובת שינוי מרחבי והתערבות בכוחות עירוניים.</p> <p>שיעור 12 - גופים דתיים כסוכנים. דיון בפועלו של משרד הדתות הפועל כסוכן שימור ופיתוח כפול: הן מתוך הממסד והן מחוצה לו תוך גיבוש נוף מקומי חדש-ישן המעורר שאלות על אותנטיות, מקורות השראה וניסוח שפה אדריכלית.</p> <p>שיעור 13 – סיור.</p>
<p>למי מיועד הקורס?</p> <p>הקורס מיועד לסטודנטים בשנים ג' ד' כקורס סל מלווה שיעורי סטודיו בתחום ההיסטוריה, השימור והעיצוב העירוני. בנוסף, מתאים לסטודנטים בפרויקט הגמר.</p>
<p>שיטות הוראה</p> <p>הרצאות, סיורים</p>

חומרים

מקורות עיקריים לקורס (ספרים, מאמרים)

1. Otero-Pailos, Jorge. "Creative Agents," *Future Anterior* (University of Minnesota Press, 3:1, 2006) iii-vii.
2. Rajagopalan, Mrinalini. "Preservation and Modernity: Competing Perspective, Contested Histories and the Question of Authenticity", in: *SAGE: Handbook of Architectural Theory* (2012), 308- 324.
3. יעקובי, חיים ופנסטר, טובי (עורכים), **זיכרון, השכחה ו[ה]בניית המרחב** (ירושלים, מכון ון ליר ות"א, הוצאת הקיבוץ מאוחד, 2011).
4. נורה פייר, "בין זיכרון להיסטוריה - על הבעיה של המקום", **זמנים 45: זיכרון, עדות, מיתוס,**

מרכיבים של סילבוס לקורס

היסטוריה, (תל אביב: אוניברסיטת תל אביב, 1993) עמ' 5-19.

מקורות נוספים לקורס (ספרים, מאמרים)

1. אוחנה, דוד וויסטרך, רוברט. "נוכחות המיתוסים ביהדות, בציונות ובישראליות", בתוך אוחנה דוד וויסטרך רוברט (עורכים), **מיתוס וזיכרון: גלגוליה של התודעה הישראלית** (ירושלים: מכון ון ליר והקיבוץ המאוחד, 1996) 11-37.
2. אזולאי, אריאלה. "ארכיון", **מפתח**, 7, (2014) 37-17.
3. בר, דורון. **לקדש ארץ: המקומות הקדושים היהודיים במדינת ישראל**, ירושלים: יד בן-צבי, 2007.
4. בר-עם שחל ליאורה. **הנחיות לסקר ותיעוד אתרים היסטוריים לשימור**, הוצאת המועצה לשימור מבנים ואתרי התיישבות, 1999.
5. גרואג, שמואל. "לוביה ביער לביא: על שימור המורשת הפלסטינית הבנויה בישראל", בתוך: חיים יעקובי וטובי פנסטר (עורכים), **זיכרון, השכחה ו[ה]בניית המרחב**, (ירושלים: מכון ון-ליר ות"א, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2011) 177-209.
6. גרואג, שמואל. "שימור ושכחה" בתוך: **בלוק: ערים זמניות**, 4, (2007), 33-36.
7. דויטש, רוזלין. "האמנות של להימשל קצת פחות", **מארב ערב רב - מגזין מקוון עצמאי לאמנות תרבות וחברה**, (ירושלים, בית הנסן, 2010/12/20). המאמר התפרסם בקטלוג התערוכה "**מהו הפוליטי**", מזיאון בת-ים לאמנות, 2010. [<http://erev-rav.com/archives/9709>]
8. יפתחאל, אורן. **החייאה עירונית - העיר העתיקה בבאר שבע: הפסאז'ים כמקרה בוחן**, פרויקט מסכם במסגרת הסדנא למדיניות עירונית, (אוניברסיטת בן גוריון, המחלקה לגיאוגרפיה ופיתוח סביבתי, 2011).
9. מדר, ורד. "שמיעה ופרשנות בקהילת קול נשית", בתוך: אילנה פרדס, גלית חזן-רוקם, ירחמיאל כהן, רות הכהן-פינצ'ובר (עורכים), **הדמיון הפרשני: דת ואמנות**, (ירושלים: מאגנס, 2014).
10. סלע, רוני. "סדקים- על האפשרות לחלץ ולמסד ארכיונים אלטרנטיביים מתוך ארכיונים לאומיים במדינות קולוניאליות ובאזורי קונפליקט- המקרה הישראלי-פלסטיני", בתוך: חיים דעואל לוסקי (עורך), **ריאליטי טראומה וההגיון הפנימי של הצילום**, (מכון שפילמן לצילום ואבי גנור, 2012).
11. עמית-כהן, עירית. "שלושה מעגלי התייחסות לשימור המורשת התרבותית המוחשית – האוניברסלי, הלאומי והמקומי: ההשלכות על פעילות מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל", **אתרים המגזין**, 4, (מקווה ישראל, המועצה לשימור אתרים אתרי מורשת בישראל, נובמבר 2014) 5-12.
12. עמית-כהן, עירית ומטרני, קרן. "תפיסת שימור המורשת התרבותית הבנויה: בין המשכיות לתמורה", בתוך: **אתרים המגזין**, 3, ספטמבר 2013, 6-16.
13. פז, יאיר. "שימור המורשת האדריכלית בשכונות הנטושות לאחר מלחמת העצמאות", בתוך: **קתדרה**, 88, (1998) 95-134.
14. צינמון, גלעד. "האתר הארכיאולוגי כמחולל זהות מקומית: מקרה המבחן של קהילת השכונות עיר גנים וקריית מנחם, ירושלים", בתוך: מיכאל פייגה, צבי שילוני (עורכים) **קרדום לחפור בו: ארכיאולוגיה ולאומיות בארץ ישראל**, (שדה בוקר: מכון בן גוריון לחקר ישראל והציונות, 2008) 187-206.
15. קדמן, נגה. **בצידי הדרך ובשולי התודעה: דחיקת הכפרים הערביים שהתרוקנו ב-1948 מהשיח הישראלי**, (ירושלים: ספרי נובמבר 2008) 34-49.

16. Yacobi Haim and Shadar Hadas "The Arab Village: a genealogy of (post) colonial imagination". *The Journal of Architecture*, (2015) 233-253.

17. T.J.W. Mitchell, *Iconology: Image, Text, Ideology* (University of Chicago Press, 1987).

18. Otero-Pailos, Jorge. "The Future Anterior Interview with Artist Anton Vidokle," *Future*

מרכיבים של סילבוס לקורס

Anterior (University of Minnesota Press, 1:1, 2004) 65-74.

19. Weingord, Alex. "Changing Israeli Landscape: Buildings and the Uses of the Past", in *Cultural Anthropology*, Vol. 8, (American Anthropological Association, 1993) 370-387.

20. Wolferstan, Sarah. "Community Participation in Heritage in Post-Conflict Kosovo. Promoting Democracy, Dialogue and Reconciliation through Cultural Heritage,"

Interpreting the Past. The Future of Heritage. Changing Visions, Attitudes and Contexts in the 21st Century (2007).

אתרי אינטרנט וקישורים

אלף יעל, מילון מונחים בשימור המורשת הבנויה הועד הישראלי לאונסקו ורשות העתיקות, (2009).

http://www.iaa-conservation.org.il/article_Item_heb.asp?id=108&subject_id=44

שצ'גלוב איבן, **מרשם לאורבניזם חדש** (2017)

<http://readingmachine.co.il/home/articles/149552965>

אמנות שימור:

<http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

http://www.iaa-conservation.org.il/images/files/pdf_docs/01_Venice%20Charter1964.pdf

http://www.iaa-conservation.org.il/images/files/pdf_docs/06_Nara%20Document%20on%20Authenticity1994.pdf

דרישות הקורס

מטלות: עבודות כתובות, הגשות:

במסגרת הקורס יגישו הסטודנטים שתי מטלות מרכזיות שמטרתן למזג את הידע התיאורטי עם הפרקטיקות המוצעות. לשם כך יגישו הסטודנטים רפרט קצר וכן ייקחו חלק בהכנת תיק תיעוד או תיק מחקר קבוצתי.

המטלות תהיינה בזוגות.

פירוט המטלות:

- רפרט: עד 2 עמודים. הרפרט יעסוק בנינוח של אחת הפרקטיקות (מסמך ארכיוני, תצלום, ראיון) על פי אחת התיאוריות הנלמדות, במטרה לייצר דיון שנקשר בריבוד, קונפליקט, הרחבת ארגז הכלים ועוד.
- עבודה מסכמת: גיבוש תתי פרקים כחלק מהגשה משותפת של תיק מחקר מקדים.

קביעת קריטריונים להערכת עבודת הסטודנט

רפרט: ניסוח 20%, פיתוח רעיון 20%, מתודולוגיה 30%, מסקנות 30%.

עבודה מסכמת: בקיאות בחומר הנלמד והנקרא 100%.

מרכיבים של סילבוס לקורס

נוהלים למתן ציונים הערכה בהתאם לממוצע ציונים.
הבהרת משקל המרכיבים השונים של הקורס נוכחות והשתתפות – 10% רפרט - 30% עבודה מסכמת - 60%
הגשות באיחור מלוות באישור בלבד.
נוכחות ואיחורים נוכחות חובה. אין לאחר להרצאות.
השתתפות השתתפות פעילה בדיון בכיתה וקריאת טקסטים לקראת השיעור.

לוח זמנים
לוח זמנים לנושאים השונים ולמטלות
הקורס מחולק ל-3 חטיבות תמטיות בעלות מספר שיעורים. כל אחת מכסה מספר שבועות בהתאמה. חטיבה ראשונה: מבוא וחומר רקע – 2 שיעורים. חטיבה שנייה: פרקטיקה ומתודות מחקריות – 6 שיעורים. חטיבה שלישית: דוגמאות ומקרי בוחן - 4 שיעורים וסיור.
תאריכים להגשות, מבחנים ועבודות
קריאה שוטפת במהלך הסמסטר הגשת רפרט במחצית הסמסטר מבחן מסכם על פי לוח המבחנים
תאריכים לאירועים מיוחדים
אפשרות לסיור תיקבע בהתאם ללוח זמנים ונסיבות מתאימות.